

SYNPUNKTER PÅ DEN LICENSIERADE ÄLGJAKTEN OVAN ODLINGSGRÄNSEN I VÄSTERBOTTENS LÄN?

I början av juni 1998 blev jag av Länsstyrelsen i Västerbottens län ombedd att samla in information och även komma med mina egna synpunkter i frågan om licensjakten på älg ovan odlingsgränsen i länet. Hur jag genomfört uppgiften vill jag här redovisa.

Om mig själv.

Sen cirka 10 år tillbaka är jag pensionerad polismästare. Från min karriär kan det noteras att jag i sju år (1957-1964) var landsfiskal i Sorsele, där jag hade gott samarbete med exempelvis samerna i Rans och Grans samebyar. Under mina 24 år som polismästare i Skellefteå hade jag Malå skogssameby inom distriktet. Jag har i cirka 50 år varit älgjägare, en lång följd av år varit styrelseledamot i Västerbottens läns jaktvårdsförening och jag har under många år varit av Länsstyrelsen utsedd ledamot i älgskade- och länsviltnämnd. I skrivande stund är jag i den här frågan enbart en tyckare.

Skriftligheter.

Jag har tagit del av den gällande lagstiftningen, av regeringens proposition 1986/87:58, av ett antal besvärssärenden där länsstyrelserna i Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län varit inblandade (JK:s dnr 2382-89-21 och 2325-89-22, regeringsrättens mål 4866-1989, naturvårdsverkets dnr 421-2498-88 och 421-2665-88 samt kammarrättens i Sundsvall dom 453-1995. När det för allmänheten blev känt att jag av Länsstyrelsen iklätts det här uppdraget har jag kontinuerligt matats med en hel del läsning av olika slag, jakthistorier, avvittringsprotokoll och skriftliga synpunkter.

Intervjuer, utfrågning, lyssnande.

Jag har intervjuat Jägarna i länet företrädde av jaktvårdskonsulenterna Per-Olof Hopfgarten och Åke Granström samt länsjaktvårdaren Hasse Johansson, förre länsrådet Harry Forsell (som under en följd av år var ordförande i länets jaktvårdsförening-Jägarna), förre länsarkitekten Torsten Lundberg, verkmästaren Per-Alrik Frohm i Tärnaby, ordföranden i Rans sameby Alf-Anders Emanuelsson, ordföranden i Grans

sameby Nils-Martin Jonsson. Jag har också skriftväxlat med jaktvårds-konsulenten Bo Sennstam, Östersund, som företräder Jämtlands läns jakt-vårdsförening samt verksamhetschefen hos Norrbottens läns jaktvårds-förening Owe Geibrink. Från Malå skogssameby genom Bruno Stenberg har jag fått en skrivelse.

Den 12/8 1998 deltog jag på kallelse av fjälljägarrådet i en överläggning och i en därpå följande hearing, ett hetsigt möte där även naturvårdsverket och länsjaktvården var representerade. Flera riksdagsmän och några ledamöter av länsstyrelsens styrelse var med. En hel rad jägare och annat skogsfolk hade även mött upp. I samband med detta möte blev jag även i tillfälle att tala med ett flertal representanter för fjälljägarrådet. Påringningarna i min bostadstelefon och sommarstugetelefon har varit otaliga. Mina insatser där har i betydlig grad varit av terapikaraktär. En del osakligheter har jag måhända kunnat tillrättalägga.

Det föreliggande problemet med "dubbelregistreringen" av älgmark framstår för mig som synnerligen infekterat. Irritationen är mycket stor bland fjälljägararna. Hela historien har utvecklat sig till att bli ett relationsproblem same-övrig fjällbefolkning. Det är angeläget med en snar lösning av den här frågan.

Lagstiftningen.

Enligt 25 § 1 st rennäringslagen har medlem i sameby rätt att jaga på utmark inom renskötselområdet. Enligt 25 § 2 st gäller dock en begränsning när en sådan medlem uppehåller sig inom en annan samebys betesområde. Där får han jaga endast för sitt uppehälle. Fastighetsägares och jaktarrendators rätt till jakt på den mark han förfogar över beskrivs i 10 § jaktlagen. Jaktlagen har även syftning på Jordabalken och renägarens jakträtt enligt rennäringslagen torde inte vara mer exklusiv än markägarens/jaktarrendatorns. Båda jägarkategorierna får finna sig i att samsas.

Om viltvården finns regler i bl.a. 4 § jaktlagen och om säkerhetsfrågor är skrivet i 27 och 28 §§ samma lag. I sammanhanget bör även påminnas om brottsbalkens regler om varsamhet när det gäller alla mänskliga beteenden. Allmänfarlig vårdslöshet och framkallande av fara för annan kan förekomma och har förekommit vid hantering av jaktvapen. Säkerhetsfrågorna är mycket viktiga men de har fått en förvånansvärt

liten plats i de rättsfall jag ovan nämnt.

Allmänna synpunkter.

Vad är utmark? Det förvånar mig att detta begrepp inte getts en mer preciserad beskrivning i den diskussion som förs i detta problemkomplex. Nu tycks meningen vara den att all skogsmark i fjällområdet är att anse som utmark. som jag minns från mina juridiska studier (som visserligen ligger långt tillbaka i tiden) var inte skogsmark och utmark samstämmiga begrepp. Med utmark menade man enligt ägofredslagen kärr, mossar och berg samt annan dylik mark som ej med fördel kan användas för jordbruks- eller skogsdrift. I vart fall minns jag med säkerhet att ägofredslagen talade om skogs- eller utmark. Det fanns alltså en betydelseskilnad. Är då all skogsmark ovan odlingsgränsen att anse som utmark? Jämväl den privatägda? Jag tror inte att man nödvändigtvis måste vara fjällbo för att reagera mot en sådan generalisering. En människa som ovan odlingsgränsen lagt ned betydande insatser på sin skog (nyplantering etc.) lär inte gilla att hela hans skogsskifte klassas som utmark. Det kanske faktiskt är all den mark han äger. Jag vet att det även ovan odlingsgränsen läggs ned möda på skogsvård. Flera av de sagesmän som kontaktat mig per telefon har vittnat om detta. En lagstiftare brukar tillerkännas precision i språket. Ett juridiskt begrepp ska vara begripligt och entydigt. Jag kan inte tänka mig att den som skrev rennäringslagen var medvetet tvetydig. Om han menat skogsmark borde han ha använt detta ord i stället för utmark. Under alla förhållanden har den fjällnära befolkningen rätt att få klara besked på den här punkten.

När jag tagit del av det som anförts och beslutats i avgjorda besvär-ärenden anser jag mig finna att man väl insett svårigheterna med att förena intressen och viljor hos berörda parter men att man inte lyckats fanna älgjaktens innersta väsen i vår landsända. Åtminstone i fjällbygden är jakten inte enbart en fritidssyssla utan sen lång tid tillbaka ett sätt att leva. Hetsigheten i den debatt som nu har uppstått kan bära bud om detta. Man känner sig helt enkelt kränkt och angripen i en rättighet som är viktig och som i generationer varit erkänd.

Älgjakten.

Genom produktionsanpassad jakt har myndigheter och jägare i landet

hjälpats åt att bygga upp en livskraftig älgstam. Det kan sägas att därmed har även fjällvärlden fått god tillgång till älg. För bara 75 år sen fanns det ingen älgstam att tala om i vårt län. Men för 20-25 år sen hade vi genom god älgvård även här fått en annan bild. Ja i praktiskt taget hela landet var älgstammen för stor. Under ett år i början av 1980-talet sköts exempelvis i vårt land cirka 174.000 älgar (vilket betyder cirka 25.000 ton kött). Nu har man på grund av betesskadorna nedbringat älgstammen till sådan nivå att den kan anses anpassad till betestillgången.

Det ankommer på Länsstyrelsen att styra den licensierade/älgjakten och styrelsen har då den grannliga uppgiften att rätta avskjutningen efter bl.a. älgstillgång och betesskador. Genom det arbete som bedrivs av älgforskarna, d.v.s. älgmärkning, studier av älgvandring, älgbetning och älgreproduktion har vi fått goda kunskaper om hur en rationell älgvård kan påverka älgstammens utveckling. Dessa sistnämnda faktorer har inte nämnvärt berörts i JK:s och regeringsrättens här ovan nämnda beslut där man mest uppehållit sig vid jakträtten och arealfrågan. Det må noteras som en brist. När det gäller att tackla problemet med skogsskador vållade av älg har myndigheterna - inte minst då Länsstyrelsen - ett bra instrument. Under min tid i Älgskadenämnden-länsvilt-nämnden var det en regel att vi tilldelningsmässigt gynnade jägarna på de områden där skogsskadorna var stora. I det fall att skadeersättning yrkades hos staten var det vanligt att jägarna i första hand fick kompensera sina förluster i skog genom ökad tilldelning i älg under jakten. Från privatjägarnas sida hävdas att samerna inte har några förluster att täcka i förlorad skog men att så är fallet för den som så att säga får vara födervärd för älgarna. Omständigheter av det slaget måste rimligen vägas in när avskjutningen ska fastställas och kvoterats.

Självfallet måste avskjutningen av älg ovan odlingsgränsen följas av tillståndsmyndigheten med mycket stor uppmärksamhet. Den som talar om god älgvård brukar sätta som grovregel att avskjutningen bland vuxna älgar könsmässigt ska fördela sig 50-50 och att även kalvstammen ska beskattas. Av de uppgifter jag infortrat från Länsstyrelsen om hur avskjutningen av älg ovan odlingsgränsen varit under det sist förflutna jaktåret framgår emellertid att uttaget av älgdjur varit alltför stort. I två samebyar har visserligen kor skjutits men inte en enda kalv, något som kan väcka misstankar om att ^{man} lagt transportekonomiska synpunkter på valet av djur. Så får det naturligtvis inte vara. Ratio-

nell älgvård kräver att alla älgjägare går in för en beskattning över hela älgbeståndet även då kalvdelen. Endast så får man en biologiskt riktigt sammansatt älgstam. Länsstyrelsen har goda möjligheter att med beaktande av här ovan angivna synpunkter fördela älgarna på de aktuella jägarkategorierna ovan odlingsgränsen. Arealfrågan är inte den viktigaste. Under alla förhållanden måste det följas upp hur jägarna följer reglerna om älgvård. Sådan är ju i lag ålagd (4 § jaktlagen).

I sammanhanget bör nog även jägarnas antal tillmätas betydelse (se ex. sid. 17 i JK:s ärende 2382-89-21). Utdelningen älgkött per capita må ha sitt intresse. Vid lika rätt till jakt bör det lämpligen inte vara så att vissa jaktlag har älgjakten som en betydande inkomstkälla under det att andra jaktlag med stora pengar får betala sitt älgkött.

Säkerhetsfrågan vid jakt ska ha hög prioritet och inte bara nämnas parentetiskt. Det händer jaktolyckor varje år och varje sådan olycka är en olycka för mycket. Jägare från olika jaktlag ska inte överraska varann med att samtidigt inträffa på samma marker. Detta är särskilt viktigt när man -som förhållandena är i fjällvärlden -jagar över stora ytor och jakten därför är mer rörlig än vad den kan bli i exempelvis kustbandet. Varje jägare ska veta vilka skjutriktningar som är förbjudna av säkerhetsskäl. Samordningen ska fungera till 100 %. Mot det här sagda måste vägas de olägenheter som är förenade med att på samma mark ha skilda jakttider för de två kategorierna jägare. I förenämnda besvärärenden, där man räknat med denna möjlighet, har det poängterats att samernas renskötseltider måste respekteras. Men man bortser tydligen från att även privatjägarna kan ha skäl för hänsyn till sina olika verksamheter, kan ha tider att passa, göromål som inte så lätt låter sig rubbas etc. För varje jägarkategori kan jakthindrande faktorer dyka upp. För alla jägare gäller att väderleken har betydelse för trivseln på jaktpasset och väderleksläget kan inte bestämmas långt i förväg. En ur det perspektivet lämplig ordning måste vara att båda licenskategorierna får skjuta sina älgar under hela den utmätta licenstiden men att man inte i någon situation opererar på samma mark. Det väsentliga är ju ändå att man har möjlighet att ta ut den kvot man är tilldelad. Jaktmarkerna bör sålunda kunna uppdelas. Jag kan inte inse att detta strider mot lagstiftningens idé. I vart fall inte om man med säkerhetsfrågan i fokus använder sig av en ändamålsbestämd (teleologisk) lagtolkning.

Det ska även beaktas att det ur älgvårdssynpunkt inte är bra med två olika jaktlag på samma mark. Den som sysslat något med älgjakt vet att

det exempelvis kan vara delade meningar om vilka älgar man under ett jaktår ska spara och vilka som ska skjutas. Det blir lätt så att man provocerar fram gräl om man låter två jaktlag ha ansvar för samma mark. Eftersöksfrågan vid fall av skadskjutning är reglerad i 28 § jaktlagen. I ansvarsdelen kan komplikationer uppstå om mer än ett jaktlag har varit verksamt på samma mark. Även denna omständighet talar emot samjakt.

Dubbelregistrering av licensmark.

Dubbelregistreringen är en styggelse och idén kan knappast vara fram-
sprungen ur en erfaren jägares hjärna. Med konventionell jaktvård har
den i vart fall inte mycket att skaffa och sådan är ändå i lag föreskri-
ven (4 § jaktlagen). Genom systemet med dubbel registrering av älgmar-
ken har nu den stora ilskan väckts och tagit fart i fjällbygden. Jag
vill betrakta systemet icke som en papperstiger utan som ett pappersspö-
ke som på ett allvarligt sätt har skapat relationsproblem samer - övrig
fjällbefolkning. Inte bara jägarna utan även deras familjer rycks med
i skallet mot myndigheterna. Läget är ohållbart och här måste länssty-
relsen på ett distinkt sätt handla. Vid det förenämnda sammanträdet i
Storuman 12/8 1998 blev det klart för mig - säkert också för andra i den
månghövdade skaran - att här är det inte fråga om några enstaka kveru-
lanters uttalade missnöje. Här rör det sig om en massiv kritik mot en
jaktordning som inte har förankring i de djupa leden. Och jakten bör
ju ändå vara en trivsselfaktor och inte en direkt orsak till missämja.
Samer och icke samer har sen lång tid tillbaka - även efter renbeteslag-
ens tillkomst - kunnat samordna sina intressen på jaktens område. Samer-
na har - även om det för dem varit juridiskt möjligt - ogärna jagat på
privatägd eller av staten utarrenderad mark. Där har andra fått hålla
till. De båda jägarkategorierna har hållit sig på sina olika revir, ta-
git sina älgar, som så småningom fanns att jaga, och överlag levt i säm-
ja. Men så kommer då lagstiftningen och gör ett klumpigt in hopp. Av de
undersökningar jag nu gjort hos både samer och icke samer anser jag mig
kunna utläsa att samerna fortfarande är något avvaktande inför rätten
att så att säga "gå över gränsen". Det privatjägarerna med stor oro ser
på är det tilltagande "intrånget" och samernas besked om att nu kommer
deras krav på tillgång till markerna att skärpas eftersom det för dem
är en betydande ekonomisk fråga. Privatjägarerna vill inte tänka sig att
samernas älgjakt och älgtilldelning på ett dramatiskt sätt får öka på
de övriga jägarnas bekostnad. Det torde inte ha varit lagstiftarens me-

ning att provocera samerna till en mer intensiv älgjakt. Den bofasta fjällbefolkningen anser sig också ha gamla jakträttigheter att återopa. En del av den är f.ö. kommen från samesläkt.

Varför då inte i mer markerade gränser stadfästa den gamla ordningen där varje jägarkategori håller sig på sin kant? Man kan ju ändå få ut det tilldelade antalet älgar. Vid sammanträdet i Storuman 12/8 redovisades en undersökning av innebörd att cirka 50 % av den älgproduktiva marken ovan odlingsgränsen är privatägd eller utarrenderad för älgjakt. Om denna uppgift är riktig (jag vet dock att samerna talar om en högra siffra) sker det väl ingen orättvisa om samerna får ta ut sin älgkvot på den icke privatägda eller utarrenderade marken. Man har ju tydligen gjort så sen gammalt. Varför då inte sätta detta på pränt och få lugn i leden? En sådan åtgärd kan knappast strida mot lagens idé även om den inte helt korresponderar med det som sägs i lagens förarbeten. Där har man, enligt min bestämda mening på ett beklagligt sätt bortsett från att man vid älgjakt har att röra sig med fler inslag än jakträtt och markareal (se vad jag tidigare anfört om ex. viltvårdssynpunkter, produktionsanpassning, skogsskador, jaktsäkerhet etc.).

En geografisk uppdelning av älgjakten är tänkbar enligt lagens förarbeten men avtal härom tycks vara en förutsättning. Självfallet bör ett samrådsförfarande noggrant prövas men jag kan inte inse att samerna bör ha veto i frågan. Samernas jakträtt enligt rennäringslagen kan inte ha prioritet före den jakträtt som följer av Jordabalk och Jaktlag. Med starka argument - och sådana finns att tillgripa - kan Länsstyrelsen enligt min mening besluta om en uppdelning av älgjakten geografiskt och med tillförsikt se fram emot en eventuell besvärprövning. Jag vill inte tro att en besvärmyndighet vill hävda en lösning som vi nu med säkerhet vet leder till ett jaktligt kaos och en svärbemästrad osämja i fjällbygden. Skulle ett beslut av det här slaget gå Länsstyrelsen emot är jag övertygad om att ärendet kommer upp som riksdagsfråga.

Sammanfattning.

Samer och övrig fjällbefolkning har sen lång tid tillbaka i samråd kunnat sköta sina mellanhavanden när det gäller jakten. På båda sidor finns nu en god erfarenhet av hur många älgar var och en kunnat komma över i älgjaktstid. Jag kan inte förstå varför man inte nu ska kunna komma överens nu när älgjakten har blivit reglerad genom licensgivning och man får

längre tid för sin jakt. Den goda tanken ligger ju bakom att man på det sättet och genom god Älgvård ska kunna få en god tillväxt på älgstammen, till glädje för alla jägare.

Här ska inte lämnas någon djupgående historisk redovisning av fjällbefolkningens jaktmöjligheter genom tiderna. Men låt mig ändå anföra att när samerna på sin tid fick sin ännu gällande rätt att fiska och jaga i fjällområdet, där de i sitt arbete med renskötseln drog fram, låg det säkert där en praktisk tanke. När de under sina färder behövde en fisk eller kanske en skogsfågel skulle de inte behöva be om rätt att ta fram fiskeredskapet eller geväret. Den rätten skulle finnas inskriven i lag. Se exempelvis sid. 73 i SOU 1923:51 och sid. 34 i Kungl. Maj:ts proposition 1927 nr 43 där det i båda fallen talas om samernas rätt "att för sitt livsuppehälle jaga och fiska". Åtminstone jakten har genom åren ändrat karaktär och är i skrivande stund inte bara en fråga om mat för dagen. De motsättningar som nu har uppkommit är kanske i huvudsak beroende av att älgjakten har blivit en ekonomisk fråga. Som licensjakten nu utfaller kan man inte heller tala om elementär rättvisa. Om man, som faktiskt händer, i en sameby nu kan skjuta 41 vuxna djur (plus ett antal älgkalvar) att fördela på 15 jägare och man i ortsbojaktlagen inte ens kommer upp till i närheten av en sådan tilldelning är missnöjet begripligt. I vart fall har man avlägsnat sig åtskilligt från den ursprungliga tanken i den jakträtt som på sin tid blev lagfäst beträffande renskötande samer.

Det bör i sammanhanget vara av intresse att notera hur utvecklingen i denna fråga varit i vårt grannland Norge. Som bekant har Norge i olika repriser varit förenat med Sverige (sist 1814-1905) och svenska lagar har då fått gälla. Efter unionsupplösningen 1905 har dock Sverige och Norge när det gäller fjälljakten gått skilda vägar. Enligt de uppgifter jag fått lever samerna i Norge nu under de villkoren att den jakträtt de har på sina renbetesmarker exkluderar älgjakten. Samerna i Norge har på samma sätt som Ortsbefolkningen söka rätt till älgjakt. Denna ordning lär vara baserad på den tveklöst riktiga uppfattningen att älgjakten inte kan anses omfattad av urminnes hävd eftersom älgen först en bit in i vårt sekel blivit en faktor att räkna med i vår fauna. Så sent som 1947 sköts inte mer än cirka 10.000 älgar i vårt land. I dag är den siffran åtminstone tiodubblad.

Med de motiveringar jag tidigare angivit anser jag mig böra föreslå Länsstyrelsen att med berörda parter snarast inleda förhandling om en

geografisk uppdelning (särregistrering) av älgjakten ovan odlingsgränsen. Om enighet ej kan nås kan jag ej finna det stridande mot lagens mening att Länsstyrelsen, åberopande viltvårdssynpunkter, produktionsanpassning, skogsskador, jaktsäkerhet etc., ändå fattar beslut i den riktningen. Skulle eventuella besvär leda till att Länsstyrelsens välmotiverade och på sunt förnuft grundade beslut blir upphävt torde ingen annan möjlighet återstå att av ärendet göra riksdagsfråga. En riksdagsmotion bör väl i så fall syfta till att när det gäller älgjakten ovan odlingsgränsen få en ordning liknande den som praktiseras i Norge. Så som läget nu är kan det inte få fortsätta. Aktningen för beslutande myndigheter är nu låg och stämningen i fjällbygden är minst sagt pressad. Länsstyrelsen har ett stort ansvar för älgstammens framtid i länet och bör självfallet även måna sig om fjällbefolkningens trivsel och samexistens.

Jag tillåter mig även påminna om att de förvecklingar som nu har uppstått för samernas del gäller en mycket liten del av den samiska populationen, eftersom det är jämförelsevis få samer som jagar älg, men att störningar kan drabba även samer som inte alls har med älgjakten att skaffa.

Rimligt synes det mig vara att länsviltnämnden och inte bara rennäringsdelegationen får ha inflytande i beslutsprocessen i Länsstyrelsen i den fråga som här behandlas. Lokala intressen bör uppmärksamt efterfrågas. Det kan finnas, och finns, skillnader att beakta från ort till annan.

Jag hemställer slutligen att Länsstyrelsen för fjällborna klart talar om vad som avses med utmark ovan odlingsgränsen.

Umeå den 8 september 1998

Filip Gerhardtsson